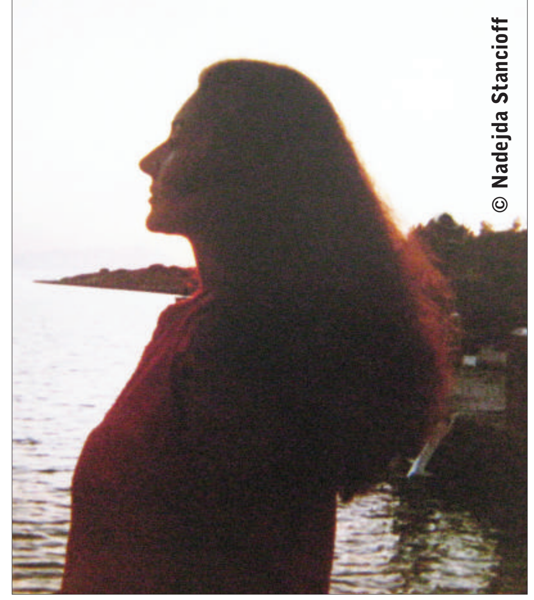
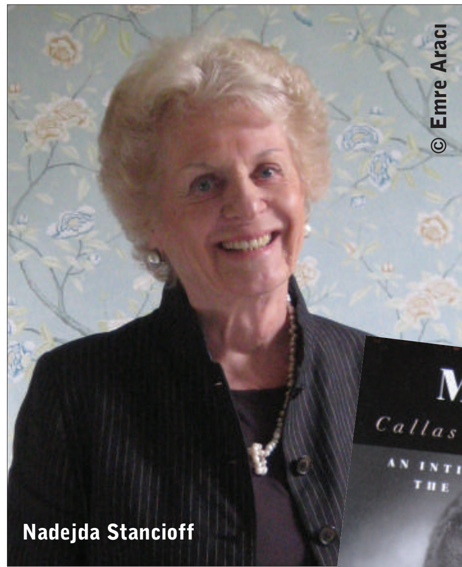

Stancioff'un hatırladığı
Maria Callas

Müzik tarihine damga vurmuş besteci ve yorumcuların yaşamlarına odaklandığı yazılarını sürdüren EMRE ARACI bu kez soprano Maria Callas'ın parıltılı hayatının önemli bir bölümüne tanıklık etmiş olan Nadejda Stancioff'la birlikte geçirdiği birkaç saati anlatıyor.

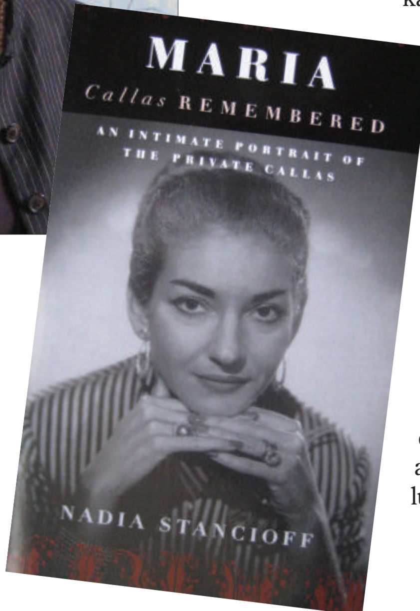
Roma'ya bakıyorum bir gün batımında İspanyol basamaklarının tepesinden: çeşmelerinden akan sular, yakınımda Villa Borghese'nin görkemli bahçeleri, içinde Antinous'un yalnız başına duran trajik dikilitaşı ve yanıbaşımda aynı derecede trajik ve romantik İngiliz şair John Keats'in hayata 25 yaşında gözlerini kapadığı evin penceresinde onu andıran genç bir adamın silüeti. Aşk ve trajedi herhalde insana Roma gibi bir şehirde en çok dokunuyor aynı anda. İşte o zaman Keats'in Ode on a Grecian Urn (Bir Yunan Vazosu'na) kasidesi geliyor aklıma ve bu şiirden çıkma şu meşhur mısralar: "Güzellik doğruluktur, doğruluk ise güzellik, hepsi bu / Yeryüzünde bildiğin ve bilmen gereken her şey".

Nadejda Stancioff

Güzellik ve doğruluk yolcusunun bu hayatta gittiği yalnız ve çetin yolda sular serpiştiriyor ruhuna bu iki mısra, Roma'nın dar ve dolambaçlı labirent sokaklarında yürürken, ya da Tanrılar tapınağı Pantheon'un açık çatısından sızan loş güneş hüzmesine bakarken. Tosca'nın kendisini burçlarından attığı İmparator Hadrianus'un anıtsal mezarı Castel Sant'Angelo'nun, meleklerle bezeli köprüsünden geçerken, burada esir yatan Sultan Cem'i hatırlıyor insan. Roma'da ruhlar işte böylesine canlı ve böylesinde dipdiri.

İçimde bu hislerle şehrin Anglo-American Kitapçısı'na giriyorum. Tam da Castel Sant'Angelo'nun önünden geçerek "Tosca"yı hatırlamışken, bu operayı ilk onun sesinden keşfettiğim ve hayatı adeta özdeşleştiği roller gibi bir trajediye dönüşen Maria Callas'ın Nadejda Stancioff'un kaleminden çıkma "Maria Callas Remembered" biyografisine rastlıyorum. Roma'da bu beklenmedik tesadüf benim için hayli şaşırtıcı oluyor. Zira daha bir sene öncesinde Stancioff'la Londra'da Zelfa ve Tarquin Olivier'nin evinde bir akşam yemeğinde tanışmış ve o zaman, son yıllarında asistanı ve arkadaşı olduğu, Callas hakkında bir kitap yazdığını öğrenmiştim. Stancioff Roma'da yaşıyordu ve tesadüfen şehre varışımın ikinci gününde kitabını rafta görmek sanki onunla irtibat kurmam gerekiyormuş gibi bir his uyandırdı bir anda içimde. Ama yanımda ne telefon numarası ne de adresi vardı. Roma merkez postanesinde karıştırdığım telefon rehberlerinden Stancioff gibi bir ada ulaşmam uzun sürmedi ve ertesi günün akşamında Nadejda Stancioff'la Piazza del Popolo'daki Caffè Canova'da 2008 yılının yağmurlu bir kasım akşamında beraber oturuyorduk. İşte benim için Roma seyahatim artık farklı ve özel bir boyut almıştı; Menotti, Visconti, Fellini ve Callas'tan hikâyeler işitiyordum; zira Nadejda'nın hayatı bu insanların arasında geçmişti. Roma buluşmasının ardından bu soh-

betimizi bir röportaja dönüştürmeye karar verdik ve 2009 ekiminde Londra'da tekrar bir araya geldik. Royal Over-Seas League'in Green Park'a bakan salonlarından bir tanesinde Roma'daki o yağmurlu akşama geri dönmüştük.

Yedi kardeşten biri olan Nadejda Romana Stancioff köklü ama aynı zamanda kozmopolit bir Bulgar diplomat aileye doğmuş. Babasının tayininden ötürü de Roma'da dünyaya gözlerini açmış ve üstelik de Vatikan'da vaftiz edilmiş. Bu yüzden de New York ve Londra gibi şehirlerde yaşamasına rağmen, yine de o içinde her zaman kuvvetli bir bağ hissettiği, kendisini "mıknatıs gibi çeken" Roma'ya geri dönmüş. Her ne kadar adı Callas kitabında Nadia olarak geçiyorsa da o "ümit" anlamına gelen gerçek adı Nadejda şeklinde kendisine hitap edilmesini tercih ediyor. Ümit ve talih gerçekten de Stancioff'un hayatında önemli bir rol oynamış. İskoç asıllı Amerikalı bir anne, aristokrat Fransız bir babaanne, diplomatik tayinler, İkinci Dünya Savaşı yıllarının sürüklediği mecburi kaçış maceraları, prenslerden krallara, yazarlara ve sanatçılara ailesinin temas ettiği nüfuzlu insanlar onu zaten çok yönlü, artistik ve bohem bir hayata hazırlamış bile. Fransız babaannesi Anna de Grenaud Fransa Kralı Louis Philippe'in en küçük kızı ve Prens Ferdinand'ın annesi Saxe-Coburg ve Gotha prensesi Clémentine'in nedimesi olarak ilk Bulgaristan'a gelmiş. O sırada kendisi de diplomat olan dedesi Dimitri Stancioff ise sonradan Bulgaristan Kralı olacak Prens Ferdinand'ın sağ kolu imiş. Zaten babaanne ve dede ilk defa sarayda birbirlerini tanımışlar.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesinin ardından aile 1942'de, annelerinin Amerikan pasaportu sayesinde önce İsviçre'ye ve ardından da Amerika Birleşik Devletleri'ne göç etmiş. Savaş yıllarında ise babası bir süre Türkiye'de diplomat olarak görev yapmış; "babam Türkiye'yi çok severdi, ayrıca ne derece olduğunu bilmiyorum, ama Türkçe bilir ve anlardı. Hatta bu sırada Bulgaristan'dan tanıdığı ve o ara Türkiye'ye tayin olan Vatikan Elçisi 'Nuncio' Giovanni'yle de arkadaşlığını sürdürüyordu" diyor Stancioff, heyecanla. Bahsettiği kişi 1958 yılında XXIII. John olarak papa seçilen ve bugün İstanbul'da kendi adıyla anılan bir sokak dahi bulunan yardımsever din adamı Angelo Giuseppe Roncalli idi tabii. Zira bir süre Park Otel'de kalan Nadejda'nın babası Ivan Stancioff anılarında "Stamboul" adlı bir bölümü de bu savaş yıllarına ayırmış. Bulgaristan'da kraliyetin çökmesi üzerine ise görevinden istifa ederek ailesi ile birlikte kaçtığı Amerika Birleşik Devletleri'ne yerleşmiş. Nadejda Stancioff'un bu döneme ait hatırladıkları ailecek güneyde yerleştikleri eski bir plantasyonda kıtlık içinde geçen çiftlik hayatı. Yaşamına girip çıkan büyük sanatçılara, meşhurluklarını bir tarafa bırakarak, her şeyden önce insan olarak yaklaşmasını ve nitekim Maria Callas biyografisinde de bir "diva"dan ziyade, doğrusu ve yanlışı ile, samimi bir arkadaş portresi çizmesini, muhtemelen Stancioff'un hayatının maruz kaldığı bu inişli çıkışlı boyutlarında aramak gerekiyor.

Spoleto yılları

Stancioff, Callas'tan önce besteci Gian Carlo Menotti ile çalışmış. O sırada profesyonel bir tiyatro kariyeri peşinde koşarken, kendisini sahnede seyreden Washington'daki İtalyan Büyükelçisi Menotti'ye Stancioff'u İtalya'daki Spoleto Festivali'nde sahneye çıkartması için bir tavsiye mektubu yazmış. Ancak mektup Menotti'nin arkadaşı orkestra şefi Thomas Schippers'ın eline geçmiş ve o da Stancioff'a New York'a gelerek asistanı olmasını teklif etmiş.

Büyükelçi ve Bayan Dimitri Stancioff, Londra, 1935
(Kaynak: Ivan D. Stancioff, Diplomat and Gardener, Sofya, 2008)

Ezra Pound ve
Nadejda Stancioff
Spoleto, Temmuz 1965

© Werner Neumeister

Stancioff kardeşler, Sofya 1938, Nadejda soldan ikinci sırada
(Kaynak: Ivan D. Stancioff, Diplomat and Gardener, Sofya, 2008)

dedim. Ancak filmin bazı çekimleri Türkiye'de yapılacaktı ve Türkiye'yi hiç görmemiştim. Bu yüzden Rosselini'nin teklifini kabul etmeye karar verdim".

Yönetmenliğini Pier Paolo Pasolini'nin yaptığı Euripides'in Medea'sı Callas'ın film yıldızı olarak oynadığı ve tek bir mezür arya dahi söylemediği ilk ve son beyaz perde tecrübesi. Film zaten vizyona girdikten sonra da pek başarılı olamamış. Bu, son on yılda Callas'ın adının karıştığı pek çok kişisel skandaldan sonra kariyerinin artık sona ermek üzere olduğu bir dönem; Roma Operası'nın açılış galasında İtalyan Cumhurbaşkanı'nın huzurunda sahneyi terk etmesi, Chicago Operası ile mahkemelik olması, Viyana Operası ile son anda daha fazla para talep ettiği için arasının açılması, Edinburgh Festivali'nden kaçması, La Scala'dan kovulması ve Metropolitan Operası'nın kontratına son vermesi gibi hadiselere bir de Aristotle Onassis ile yaşadığı aşkın üzerine onun Jacqueline Kennedy ile evlenmesi Callas'ı artık iyice buruk ve asabi yapmıştır.

Her ne pahasına olursa olsun New York'a gitmek isteyen Stancioff teklifi kabul etmiş, ama kısa bir süre sonra bu işten vazgeçmek zorunda kalmış. Spoleto Festivali'ndeki tiyatro kariyeri de, diğer rolleri üstlenenler rahatsızlanınca, yarıda kalıvermiş. "Böylece kısa kariyerim sona erdi, ancak Gian Carlo Menotti benden festivalin halkla ilişkiler işini yürütmemi istedi" diyor Stancioff ve o günleri şöyle hatırlıyor: "Menotti muhteşem bir insandı. O sırada festival işlerini çok küçük bir grup olarak yürütüyorduk ve her işe bizler koşuyorduk. Para sıkıntımız vardı. Bir aile ortamı gibiydi. Burada üniversiteden daha iyi eğitim aldığımı düşünüyorum. Akşamları Menotti'nin Piazza Duomo'daki evinin terasında toplanırdık. Thomas Schippers, Samuel Barber ki hayran olduğum ve saygı duyduğum bir kişi de oydu, hep bir aradaydık. Burası sanatın emprovize bir şekilde yaratıldığı, canlı bir salondu; piyanistler, şairler, besteciler, aktörler hep bir arada. 14 yıl çalıştım Spoleto Festivali'nde". Derken Nadejda'nın beraberinde getirdiği dosyadan şair Ezra Pound ile çekilmiş bir fotoğrafı gözüme ilişiyor. Ne demek istediğini daha da iyi anlıyorum. Hatta Menotti'nin o pozitif enerjisini bizzat tattığım için Nadejda'nın Spoleto yıllarından ve "Gian Carlo'nun manyetizminden, neşesinden, zekâsından ve sanatsal yaratıcılığı"ndan bahsederken gözlerindeki parıltının sebebini de kolaylıkla farkedebiliyorum.

"Peki ya Maria Callas?" diye soruyorum. "Sene 1969. Bir gün İspanyol basamaklarının önünde meşhur direktör Roberto Rosselini'nin yeğeni Franco Rosselini'ye rastladım. Bana yakınlarda Medea'yı film olarak çekeceğini söyledi ve kendisine halkla ilişkiler konusunda iş aradığımı söyleyince de 'bizimle çalışmak ister misin?' dedi ve ekledi; 'Hem de biliyor musun başrolde kim oynayacak? Maria Callas!' Callas hakkında kaprislerinden dolayı çok kötü şeyler işitmiştim. Örneğin Spoleto Festivali'ne gelecekken son anda fikrinden caymış ve Menotti'yi bir hayli üzmüştü. Kesinlikle hayır

Medea'nın çekimleri yaz sıcağında ve zor şartlarda Kapadokya'da yapılır; hatta bazı yerlerde Nadejda, Callas'ın dublörlüğünü yapar. İkisini de Medea kılığında bir fotoğrafta gülerken görmek esasında mutluluğu çok arzulayan bir trajik sanatçının kaprislerinden uzak ve samimi halini gösteriyor insana. "Bu kadar lükse ve pohpohlanmaya alışmış bir kadını böylesine sade bir ortamda böylesine sakin görmek şaşırtıcıydı. Hiçbir kimse veya olay karşısında sinirlenmedi. Herkes ondan korkuyordu ama teknisyenlere ve kameramanlara çok iyi davrandı. Çekimler arasında popüler şarkılar söylüyor ve bizleri eğlendiriyordu. Kısaca son derece profesyoneldi, bütün çekimlere zamanında hazırdı ve doğrusu huysuzluğu dillere düşen bu insanı bu derece huzurlu gördüğüme şaşırmıştım. Sanki küçük bir izci gibiydi... Müzik olmadığı için repliklerini bazen unutuyor ve akşamları da çok yorgun düşüyordu. Zaman zaman Onassis onu telefonla arıyordu ve işte o zaman bütün neşesi kaçıyordu" diye hatırlıyor Stancioff o çekim günlerini.

Callas, Gencer hakkında ne söyledi?

Hazır Türkiye konusu açılmışken Nadejda'ya şu sorumu yöneltmeden edemedim: "Leyla Gencer Callas için 'Dünyadaki en düzgün olmayan sese sahipti, ama farketmez. Pek çok hataları vardı, ama içinde kutsal bir ateş vardı. Muhteşemdi. Bugün onun gibisi var mı?' demiş bir röportajında. Peki Callas Gencer hakkında size bir şey söyledi mi?" Biraz düşündü ve beni "Doğrusu çağdaşları hakkında Callas kendisine soru yöneltilmedikçe çok konuşmazdı. Mü-

Maria Callas ve Nadejda Stancioff "Medea" filminin setinde.

zik hakkında zaten çok az konuşurdu. Gencer üzerine bir şey söylediğini ben duymadım" diye cevapladı.

Nadejda Stancioff, Callas'a her şeyden önce dertleşecebileceği bir arkadaş olarak yakınlaşmıştı ve kitabında da zaten bu unsur apaçık ortadaydı. "Herkes Callas'tan bir parça almak istiyordu. Bense Callas olduğu için değil, müthiş kabiliyetli bir sanatçı olduğu için ona saygı duyuyordum. Az olsun çok olsun, kabiliyete her zaman saygım var" diyor Stancioff. Ona kitabında keşfettiğim ve okurken gülmekten kendimi alamadığım iki komik olayı hatırlattım. Olayların her ikisi de Roma'da geçiyordu. Callas Roma'ya gelmiş ve her zamanki gibi Grand Hotel'e yerleşmişti; Nadjeda'yı yanına çağırmış ama grip olduğu için Nadejda davetine icabet edememişti. Bunun üzerine Callas Nadejda'ya "sana gelip yemek yapayım" diyerek onun mütevazi dairesine gitmiş ve yemeği ocakta yaktıktan ve kurtarılabilen yendikten sonra kapı çalmıştı. Gelen Dr. Stella idi. Callas doktora kapıyı açtıktan sonra kendisini Nadejda'nın hizmetçisi Assunta olarak tanıtmıştı. Pardösüsünü verip kendisine bir de kahve ikram edildikten sonra, Dr. Stella Nadejda'ya gizlice dönerek "Senin bu hizmetçinin siması bana bir yerlerden hiç yabancı gelmiyor" demişti.

Bir defasında da Nadejda ile Maria, Villa Borghese bahçelerine pikniğe giderler. Geçen bir baloncudan Maria balon almak ister, ancak adama o kadar yüklü bir para vermiştir ki, baloncu da kendisine 25 balonun tamamını verir. Nadejda'nın küçük Fiat 500 arabasına balonlar sığmayınca Maria bunları camdan dışarı çıkartır ve elinde sıkı sıkı tutarak trafikte gitmeye başlarlar. Ancak kısa bir süre sonra motosikletli bir polis memuru onları durdurur. Ceza kesmek isteyince de Maria devreye girerek 'Maria Callas'a bunu mu yapacaksınız?' der. Genç polis memuru "Ya, tabii ben bu hikâyeyi çok duydum" diyerek ekler: "Sen Maria Callas'san ben de Toto'yum! (meşhur bir İtalyan komedyen)". Callas pasaportunu takdim edince polis memuru kül rengine dönmüştür. Şaşkınlığından trafiği durdurur ve kırmızı ışıkta yollarına devam etmeleri için işaret eder. Nadejda ile seneler sonra bu hikâyeleri Londra'da konuştuktan sonra bana "biliyorsun" dedi; "o bir türlü yaşayamadığı çocukluğunu yaşamak istiyordu". - "Biliyorum" dedim, sanki Versailles'a yapma bir Normandiya köyü inşa ettiren Marie Antoinette gibi…

Callas bel canto stilinden, Verdi ve Wagner'e kadar yüksek hacimli sesinin her role yatkınlığı ile ün yapmış bir sopranoydu; ancak her zaman rahatsızlık duyduğu aşırı kilosunu vermeye başlayınca sesi de o parlaklığını ve kuvvetini kaybetmeye başlamıştı. "Acaba kendisiyle özdeşleştirdiği bir rol var mıydı?" diye sordum Nadejda'ya. "Norma" dedi hiç tereddüt etmeden. "'Ben Norma'yım. Bu benim için yazılmış bir rol' diye kendisi bana söyledi" dedi. Callas bu rolde 89 defa sahneye çıkmıştı ve esasında kendi aşkları ve hayatının hayal kırıklıkları da kurgusal kahramanınkinden farklı değildi. Paris'te inzivaya çekilmesinin ardından 16 Eylül 1977 tarihinde 53 yaşında kalp krizinden öldü Maria Callas.

"Onu çok özlüyorum" diyor Nadejda "ama ruhların yaşadığına inanıyorum". Sonradan ajandamda görüyorum ki bu röportajın randevusunu 16 Eylül'de karşılıklı yolladığımız elektronik postalar sonucu koymuşuz. "Talih" diyorum kendi kendime ve Nadejda'nın kitabına motto olarak koyduğu şu cümlenin altını çiziyorum: "Bana 'diva' denilmesinden hoşlanmıyorum ... Ben Maria Callas'ım ve sadece bir kadınım". Eminim Keats hayatta olsaydı Yunan Vazosu'ndan sonra çok üstün kabiliyetleri olan bu "ikon" Yunan kadınının hatırasına da bir kaside yazardı…

 ANDANTE

Nadejda Stancioff ve Emre Aracı
Royal Over-Seas, League, Ekim 2009